

โมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษ สู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง*

MODEL OF SPECIAL AGRICULTURAL ECONOMIC ZONES TO
A SELF-RELIANT COMMUNITY

ชยพล คำสุวรรณ

Chayaphol Khamswan

เกษม ประพาน

Kasem Prapan

วีรนุช พรหมจักร

Weeranuch Promjuk

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus, Thailand

E-mail: weranuch13032525@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและอธิบายเรื่องโมเดลเขตเศรษฐกิจสู่ชุมชน พึ่งพาตนเอง โดยโมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษ เป็นการพัฒนาต่อยอดจาก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นโครงการที่สามารถพัฒนาพื้นที่ทางเศรษฐกิจ เป็นการยกระดับพื้นที่เป้าหมายให้มีคุณภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ดังนั้นหากพื้นที่เป้าหมาย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นก็จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศได้ ประเด็นสำคัญคือ การมีส่วนร่วมภาคประชาชน นำหลักปรัชญามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จะเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศได้ในอนาคต โดยเน้นการบริหารการพัฒนาการเกษตรในภาพรวมมุ่งสนับสนุนแนวทางการเกษตรแบบยั่งยืนโดยกำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางความมั่นคงด้านอาหารของภูมิภาคและของโลก แนวทางการดำเนินงานเน้นการรักษาระดับผลผลิตทางการเกษตรอย่างต่อเนื่องยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เพิ่มประสิทธิภาพและมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร ควบคู่

* Received 17 September 2022; Revised 28 December 2022; Accepted 30 December 2022

กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมระดับชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนต้องสร้างนิสัยของความร่วมมือกัน สามารถผลึกกำลังกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ รวมทั้งปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะและความไว้วางใจกันจนในที่สุดสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนแบบประชาสังคม ซึ่งมีศักยภาพตอบสนองความต้องการของตนเองได้เป็นอย่างดีและทำให้สามารถสร้างระบบการจัดการในการรักษาความพอเพียงของตนเองไว้ได้ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนบริบทแวดล้อมไปอย่างไร โดยการสร้างระบบคุณค่าและบรรทัดฐานที่ทำให้ชุมชนสามารถสร้างศักยภาพในการปรับตัวอย่างมีอำนาจต่อรองและดำรงความสามารถในการตอบสนองความต้องการของตนเองไว้ได้ท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง, โมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษ, ชุมชนพึ่งพาตนเอง

Abstract

This article is an academic article aiming to study and explain the model of economic zones to self-reliant communities by using the Special Agricultural Economic Zones model. It is further developed from concept of sufficiency economy It is a project that can develop economic areas. It is to upgrade the target area to have a better economic quality. Therefore, if the target area Having a better quality of life may lead to national economic development. The key point is public participation Apply philosophy to everyday life. It will be a guideline for the development of the country in the future. By focusing on the management of agricultural development as a whole, aiming to support sustainable agricultural practices by setting the development goal to make Thailand the center of regional and global food security. The operational approach focuses on maintaining agricultural productivity levels on a continuous basis. Enhance the quality of life of farmers increase the efficiency and value of agricultural products along with the restoration of natural resources and the environment Emphasis on building social immunity at the community level by community members having to build a habit of

cooperation. able to strengthen their efforts to carry out various activities, as well as instill public consciousness and trust in each other until eventually being able to develop into a civil society community This has the potential to respond well to one's own needs and to create a management system to maintain self-sufficiency no matter how the context changes. By creating systems of values and norms that enable communities to build adaptability, bargaining power and maintain the ability to meet their needs in a changing context.

Keywords: Sufficiency Economy, Explaining the Model of Economic Zones, Self-reliant Communities

บทนำ

เมื่อประเทศเปลี่ยนวิถีทางการพัฒนาอย่างตะวันตก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมาย ทั้งทางด้านทางสังคม ทุกอย่างดูทันสมัยและสะดวกสบายยิ่งขึ้น เช่น การมีถนนตัดผ่านเข้าสู่หมู่บ้าน การมีสาธารณูปโภคที่ดี การแทรกแซงเพื่อช่วยเหลือจากภาครัฐ รวมทั้งระบบทุนนิยมการค้า ทำให้เกิดการเปลี่ยนโครงสร้าง สังคมหลายด้านตั้งนั้น อำนาจการจัดการของชุมชนที่เคยอยู่ในสภาพสมดุล จึงถูกระทบกระเทือน ผลตามมาก็คือบรรทัดฐานที่เคยมีบทบาทในการกำหนดและควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดความพอเพียงถูกกลืนเลือนและถูกทำลายด้วยกลไกเศรษฐกิจการตลาดที่จำเป็นต้องกำหนดประเภทการผลิตทั้งที่บางครั้งชุมชนเหล่านั้นไม่มีองค์ความรู้ นั่นคือวิถีแห่งอุตสาหกรรม และผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน และขาดภูมิคุ้มกันในตัวเองอันจะส่งผลต่อเศรษฐกิจระดับมหภาค

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ได้มีพระราชดำรัสในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ.2517) เพื่อให้พสกนิกรของพระองค์มีภูมิคุ้มกันตนเองจากระบบทุนนิยมของชาติตะวันตก เพื่อไม่ให้ประชาชนตกอยู่ภายใต้

การครอบงำของระบบทุนนิยมใน ทุกมิติ โดยให้รู้จักความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไข มีความรู้ และมีคุณธรรม นำสู่ ชีวิตเศรษฐกิจ สังคม สมดุล มั่นคง ยั่งยืน (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2565)

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน กำไร เป็นต้น ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจ นายทุนหรือเศรษฐกิจธุรกิจ เพราะครอบคลุมถึง 4 ด้าน คือ 1. มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินให้มีความยั่งยืนมั่นคงเพียร ประกอบสัมมาอาชีพเพื่อให้พึ่งตนเองได้ให้พ้นจากความยากจน การปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ตามแนว พระราชดำริเป็นตัวอย่งของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ช่วยให้เกษตรกรจำนวนมากมีรายได้ เพิ่มขึ้น และมีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่สภาพพ้นจากการเป็นหนี้และความยากจน สามารถ พึ่งตนเองได้ มีครอบครัว ที่อบอุ่นและเป็นสุข 2. มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง โดยเริ่ม จากใจที่รู้จักพอเป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา 3. มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสุขสงบ ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือ เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดย ปราศจากการเบียดเบียนกัน การเอาัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้ายทำลายกัน 4. มิติด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต (way of life) ของประชาชน เศรษฐกิจพอเพียงมุ่ง ให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ไม่ตกเป็นทาส ของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้เป็นสินเกิดการทุจริตคอร์รัปชั่น เป็นปัญหาสังคมที่ ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549)

ประเทศไทยได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 ได้ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาของประเทศ โดยมีแนวทางดังนี้ 1. ทางสายกลาง ไม่พัฒนาไปในทางทิศใดทิศหนึ่งจนเกินไป เช่น ปิดหรือเปิดเสรีเต็มที่ 2. ความสมดุลและความยั่งยืน เน้นการพัฒนาในลักษณะองค์รวม 3. ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล มีความพอดีทั้งในการผลิตและการบริโภค 4. ภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว 5. การเสริมสร้างคุณภาพคน เน้นให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มิตรไมตรี เอื้ออาทร มี

ความ เพียร มีวินัย มีสติ ไม่ประมาท พัฒนาปัญญาและความรู้อย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544) ซึ่งได้มีการพัฒนานำสู่โมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง

โมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษ

โมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษ เป็นการพัฒนาต่อยอดจาก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นแนวคิดและปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมา โดยตลอดนานกว่า 30 ปี โดยพระราชทานเป็นครั้งแรกในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ ทางเศรษฐกิจโดย เน้นถึงแนวทางการพัฒนาประเทศที่จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น โดยสร้างพื้นฐาน ความพอดี พอกินพอใช้ของประชาชนเป็นเบื้องต้นก่อน และใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้อง ตามหลักวิชาการ เมื่อความจำเป็นพื้นฐานมั่นคงแล้ว จึงค่อยเสริมความเจริญและฐานะทาง เศรษฐกิจที่สูงขึ้นตามลำดับ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อให้ สังคมไทย รอดพ้นจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อช่วยให้สังคมไทยสามารถ ดำรงอยู่ได้อย่าง มั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของ สังคม (อภิชัย พันธเสน, 2549)

โมเดลเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นกลยุทธ์การบริหารการพัฒนาการเกษตรในภาพรวมมุ่ง สนับสนุนแนวทางการเกษตรแบบยั่งยืนโดยกำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้ประเทศไทยเป็น ศูนย์กลางความมั่นคงด้านอาหารของภูมิภาคและของโลก แนวทางการดำเนินงานเน้นการ รักษาระดับผลผลิตทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ยกย่องคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เพิ่ม ประสิทธิภาพและมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร ควบคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม กลยุทธ์การบริหารการพัฒนาที่สำคัญ คือ

ประการที่หนึ่ง พัฒนาแบบแผนการเกษตรยั่งยืนที่หลากหลาย สอดคล้องกับฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ สภาวะเศรษฐกิจสังคมของเกษตรกรและชุมชน อาทิ เกษตรกรรมเชิง ระบบ เกษตรธรรมชาติ และเกษตรอินทรีย์ (ชนวน รัตนวราหะ, 2536) เกษตรผสมผสาน (Integrated farming) และการเกษตรตามแนวทางทฤษฎีใหม่ วนเกษตร (Agroforestry)

เกษตรกรรมทางเลือก (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2535) รวมถึงเกษตรกรรมพื้นบ้าน และพุทธเกษตรกรรม (ฉันทนา บรรพศิริโชติ และคณะ, 2539)

ประการที่สอง การบูรณาการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินแบบยั่งยืน ควรกำหนดเป็นกลยุทธ์หลักในการพัฒนาการเกษตรทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่อให้การใช้ประโยชน์ที่ดินในการสร้างผลผลิตการเกษตรมีลักษณะที่เกื้อกูลและรักษาเสถียรภาพของระบบนิเวศในระยะยาว มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบบูรณาการ และมีมาตรการป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

การบูรณาการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนเรื่องความมั่นคงด้านอาหาร (Food security) โดยยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางความมั่นคงด้านอาหารของภูมิภาคและของโลกจะต้องดำเนินการภายใต้ระบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ

ประการที่สาม การเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่การผลิต การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรควรพิจารณาใช้เป็นเครื่องมือมากกว่าการเป็นเป้าหมาย (Means not End) และที่สำคัญควรเน้นการเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่โดยให้ความสำคัญกับสมรรถนะของที่ดิน การเกษตร มีการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ มีการกำหนดเขตการเกษตรควบคู่กับการพิจารณาความเหมาะสมของชนิดพันธุ์ (Species habtal matching)

ประการที่สี่ การกระจายการผลิต การปรับโครงสร้างการผลิต และการขยายตลาด ผลผลิตพัฒนาโครงสร้างการผลิตให้มีการกระจายการผลิตที่สอดคล้องกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติ มีผลผลิตที่หลากหลาย เพื่อลดความผันผวนด้านราคา ทำการปรับโครงสร้างการผลิตให้สอดคล้องกับภาวะการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ และมีการขยายตลาดเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ควรพัฒนาระบบสัญญาณเตือนภัย (Warning system) เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของราคาผลผลิต เพื่อให้สามารถปรับแผนการผลิตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของตลาดที่เปลี่ยนแปลงไป

ประการที่ห้า การเพิ่มมูลค่าผลผลิตการเกษตร ควรมุ่งเน้นการทำเกษตรที่มีความเชี่ยวชาญและเป็นประเภทที่มีมูลค่าเพิ่มสูง (Value added products) โดยยึดหลักความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative advantage) และเน้นการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า ด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตร

ประการที่หก การวิจัยและพัฒนาและส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยี เน้นความสำคัญด้านการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา โดยระดมความรู้และความร่วมมือทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชนท้องถิ่น และองค์กรประชาชน กำหนดให้มีกองทุนความร่วมมือในการวิจัยและพัฒนาและการถ่ายทอดเทคโนโลยีครอบคลุมการผลิต การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์เพื่อเพิ่มผลผลิต การเก็บเกี่ยว การแปรรูป การถนอมรักษา การบรรจุภัณฑ์ รวมถึงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติการแก้ไขปัญหาดินเสื่อมสภาพนอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีแนวบูรณาการ (Integrated technologies) อย่างจริงจัง โดยมุ่งเน้นเทคโนโลยีที่จะช่วยเพิ่มมวลชีวภาพ (biomass production) อาทิ การใช้ประโยชน์สูงสุดจากพลังงานแสงอาทิตย์ แหล่งธาตุอาหารในดินและน้ำ และเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ประการที่เจ็ด การเสริมสร้างสมรรถนะด้านสถาบัน (Strengthening Institutional Capacity) ให้ความสำคัญระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงาน และการพัฒนาสถาบันเกษตรกรให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตัวเองได้ (Self-reliance) ในรูปของสหกรณ์การเกษตร สมาคม และองค์กรเกษตรกรอื่นๆ โดยพัฒนาระบบหุ้นส่วน (Partnership system) และระบบเครือข่ายความร่วมมือ นอกจากนี้จะต้องให้ความสำคัญเรื่องสิทธิของเกษตรกร (Famer Rights) โดยให้ความสำคัญแก่ตัวเกษตรกรเป็นอันดับแรก และเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรแห่งชาติ และการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

ประการที่แปด การพัฒนาเกณฑ์ (Criteria) และตัวชี้วัด (Indicator:) ความยั่งยืน เพื่อใช้ในการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน โดยเกณฑ์และตัวชี้วัดควรครอบคลุมมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรด้านสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ

ประการที่เก้า การกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์การเกษตร โดยในฐานะผู้ผลิตจะต้องเป็นผู้นำด้านการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์การเกษตรมากกว่าที่จะให้ประเทศผู้บริโภคเป็นผู้ชี้้นำฝ่ายเดียว และหลีกเลี่ยงการเสียเปรียบจากมาตรการกีดกันทางการค้าในลักษณะ Non-tariff barriers ทั้งนี้ควรกำหนดเป็นเป้าหมายที่จะผลิตสินค้าการเกษตรที่มีคุณภาพดีที่สุดในโลก มีระบบรับประกันคุณภาพความปลอดภัย ซึ่งอาจจัดทำมาตรฐานร่วมในภูมิภาคเอเชียและหรือกลุ่มประเทศสมาชิก อาเซียน (ASEAN Common Standards) มีองค์กรรองรับซึ่งอาจ

เป็น Asian Standard Organization - ASO ทั้งนี้มาตรฐานจะต้องครอบคลุมด้านคุณภาพ คุณค่าทางโภชนาการ สุขอนามัย และการรักษาสีแวดล้อม และที่สำคัญควรกำหนดชื่อ (Brand Name) ของชนิดสินค้าการเกษตรที่สะท้อนความเป็นไทยหรือวิถีไทย ควบคู่กับการ อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมผลิตภัณฑ์

สรุปได้ว่าโมเดลเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นการดำเนินโครงการในลักษณะเปิดรับสมัครคนที่สนใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และอยากจะปรับเปลี่ยนแนวคิดในการดำรงชีวิต เพื่อเข้าร่วมอบรมหลักสูตรในโครงการ เรียนรู้กับครูต้นแบบทั่วประเทศ พร้อมกับลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่ชุมชนพึ่งพาตนเองอันจะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนสืบไป

โมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง

ชุมชนถือเป็นโครงสร้างในระบบสังคมที่อยู่ระดับฐานรากที่นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งจะต้องได้รับการส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงและให้เกิดการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดเพื่อจะเป็น เสริมโครงสร้างพื้นฐานให้เข้มแข็ง และป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายจากการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ ความทันสมัยตามแบบทุนนิยมการค้า ที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจพร้อมๆกับการจัด ระเบียบสังคมใหม่ แม้ว่าผลที่เกิดขึ้น คือ ความทันสมัย ทำให้คุณภาพชีวิตส่วนหนึ่งของคนดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ในอีกด้านหนึ่งกลับพบว่าการพัฒนาด้านวัตถุและการจัดระเบียบ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่นี้ ได้ทำลายสายสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งเป็นรากฐานของความสุข ความมั่นคงและความเข้มแข็งของชุมชนลง ผลกระทบสำคัญอีก ประการหนึ่งก็คือ ศักยภาพในการรักษาอำนาจ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง รวมทั้งการรักษาสมดุลภาพ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์และ กายกับจิตของ มนุษย์ อันเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ ที่จะทำให้เกิดความพอเพียงต้องถูกกระทบกระเทือน จึงมีผลทำให้ แต่ละชุมชนต้องพยายามหาหนทางเพื่อปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้แต่ด้วยความ แตกต่างกันไป อาทิ ลักษณะทางกายภาพ สภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรของแต่ละชุมชน ทำให้เกิด การแสวงหาทางออกเพื่อรักษาความพอเพียงซึ่งเป็นทางรอดของแต่ละชุมชน มีระดับลักษณะ และรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น บางชุมชนรักษาความพอเพียงไว้ด้วยการสร้างระบบ ความสัมพันธ์ที่ไม่พยายามพึ่งพิงผู้อื่น โดยทำการผลิตเพื่อผู้บริโภคของตนเองและใช้ทรัพยากรที่มี อยู่ให้มากที่สุด ไม่เน้นการผลิตแบบการค้าหรือหากจะต้องมีบ้างก็สามารถสร้างระบบการจัดการ ที่เอื้อให้เกิดการบูรณาการ แลกเปลี่ยนสินค้า รวมทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ให้ดำรงอยู่ใน

บริบทเดียวกัน หรือในบางชุมชนก็เลือกวิธีการอยู่รอดโดยการผนวกตนเองเข้าไปกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมการค้า ด้วยการสร้างกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมใหม่ที่เอื้อให้เกิดความเป็นประชาสังคม (Civil Society) เพื่อรักษาความเป็นศักยภาพแห่งความพอเพียงและอำนาจต่อรองกับเศรษฐกิจภายนอกไว้ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมหรือการพึ่งพาอาศัยกันอย่างเท่าเทียมบนพื้นฐานของความไว้วางใจต่อกัน (Social trust) ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคม Social Capital) ที่สำคัญสามารถช่วยให้ชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อการจัดการปัญหาต่างๆ รวมทั้งกำหนดแนวทางการพัฒนาของตนเองอันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจพอเพียง ความไว้วางใจทางสังคมนี้เกิดขึ้นได้โดยเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือประการแรก ด้วยการสร้างบรรทัดฐานแบบพึ่งพาอาศัยกันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานและกฎเกณฑ์กติกาของความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันขึ้นมา พร้อมทั้งพัฒนากระบวนการบังคับทางสังคมและการขัดเกลาทางสังคม เพื่อให้บรรทัดฐานดังกล่าวเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางและยั่งยืน ประการที่สอง การสร้างเครือข่ายที่ทำให้บุคคลมาสัมพันธ์กันในเรื่องเกี่ยวกับชุมชน เช่น การพัฒนาความสัมพันธ์แบบวิสาสะ (Association) และความสัมพันธ์แบบแนบราบ เพื่อให้สมาชิกได้สร้างนิสัยของความร่วมมือกัน (Cooperation) ทำให้สามารถผลิกล้างกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ รวมทั้งปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะและความไว้วางใจกันจนในที่สุดสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนแบบประชาสังคม (Civic Community) ซึ่งมีศักยภาพตอบสนองความต้องการของตนเองได้เป็นอย่างดีและทำให้สามารถสร้างระบบการจัดการในการรักษาความพอเพียงของตนเองไว้ได้ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนบริบทแวดล้อมไปอย่างไร เงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมการค้าก็คือ ศักยภาพของชุมชนในการจัดระเบียบทางสังคมใหม่ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ ระบบคุณค่าและบรรทัดฐานที่ทำให้ชุมชนสามารถสร้างศักยภาพในการปรับตัวอย่างมีอำนาจต่อรองและดำรงความสามารถในการตอบสนองความต้องการของตนเองไว้ได้ท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลง

เป้าหมายการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้ประชาชนของพระองค์มีความสุข โดยคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนาจะมีความหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือการพัฒนาจะต้อง

มีความรัก ความห่วงใย มีความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ และเป็นเรื่องของจิตใจ (ปิณณพงค์ วงศ์ณาศรี และ วีรณัฐ พรหมจักร, 2562) อันจะทำให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนา คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น

ในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก ดังนั้น การที่ราษฎรในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นนั้น สืบเนื่องจากแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแก่เกษตรกรทั้งหลาย ประการ โดยมีวิธีการพัฒนาได้แก่

1. การให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “..ดำริ คือ ความเห็นที่จะทำ ไม่ใช่คำสั่งแต่เป็นความเห็น มีทฤษฎีอะไรต้องบอกออกมา ฟังได้ฟัง ชอบใจก็เอาไปได้ ใครไม่ชอบก็ไม่เป็นไร...”

2. ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาวิธีที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเอง โดยไม่มีการบังคับการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริงๆ

3. ทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จักช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด

4. หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกคราวที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่าง

เป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่ากับเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ

สรุปได้ว่าโมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง เป็นการส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองโดยจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว และสิ่งสำคัญที่มีพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่นๆ การขยายการผลิตเพื่อการค้าใดๆ ก็ตาม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงจะถือว่าเป็นการทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างถาวรและยั่งยืน

สรุป

โมเดลเขตเศรษฐกิจการเกษตรพิเศษสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง เป็นโครงการที่สามารถพัฒนาพื้นที่ทางเศรษฐกิจ เป็นการยกระดับพื้นที่เป้าหมายให้มีคุณภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ดังนั้นหากพื้นที่เป้าหมาย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นก็อาจจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศได้ ประเด็นสำคัญคือ การมีส่วนร่วมภาคประชาชน นำหลักปรัชญามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จะเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ฉันทนา บรรพศิริโชติ และคณะ. (2539). การศึกษากรณีตัวอย่างการปรับตัวของเกษตรกรในพื้นที่บ้านภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.
- ชนวน รัตนวราหะ.(2536). ระบบนิเวศธรรมชาติกับเกษตรกรรม: ความหลากหลายทางชีวภาพและความสมดุลในความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ปณณพงศ์ วงศ์ณาศรี และวีรณัฐ พรหมจักร. (2562). ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาท้องถิ่น. วารสารปัญญา, 27(2).
- วิฑูรย์ เลียนจำรุณ. (2535). เกษตรกรรมยั่งยืน : วิถีเกษตรกรรมเพื่อความเป็นไทย. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554). กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา.(2565). แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2565 จาก https://www.chaipat.or.th/site_content/item/283-self-reliance.html

อภิชัย พันธเสน. (2549). สังเคราะห์ ความรู้ เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อภิญญา ตันทวีวงศ์. (2549). คู่มือแนวทางชีวิต รักพ่อ เพื่อพ่อ ขอดำเนินชีวิต ด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: คุณาไทย.